

**ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ
З ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ
У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ**

УДК 811.162

Комарова О.С. До питання деривації лексичних одиниць з інтернаціональним компонентом у словацькій мові.; 8 стор.; бібліографічних джерел – 5; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто творення лексичних одиниць з інтернаціональним компонентом та їх функціонування у сучасній словацькій мові.

Ключові слова: інтернаціональний компонент, словацька мова, суфікс, префікс, суфіксод, префіксод, гібридна одиниця.

Жодна мова не існує ізольовано, мови контактують і взаємодіють. Найбільш поширеним видом і результатом цієї взаємодії є проникнення елементів однієї мови до іншої. Запозичуються слова, словотворчі моделі та елементи, синтаксичні конструкції і навіть звуки. Запозичення мовних одиниць відбувається паралельно із запозиченням позамовних реалій.

Лексика є тією підсистемою мови, в якій найбільш наочно і безпосередньо відображаються зміни, що відбуваються в суспільному житті. Характерною рисою будь-якої мови є її динаміка, оскільки кожній мові властива здатність активно реагувати на всі перетворення, що відбуваються в економічному, суспільно-політичному, культурному, науковому житті народу тощо. Тому дослідження розвитку і функціонування лексичного складу сучасної словацької мови не втрачає своєї актуальності.

Висвітленню обраної теми сприяють дослідження таких словацьких науковців як К. Бузашіова, Й. Долнік, О. Оргоньова, М. Шімкова та інші.

Метою нашої розвідки було проаналізувати творення лексичних одиниць з інтернаціональним компонентом та їх функціонування у сучасній словацькій мові.

Питаннями інтернаціоналізації займаються вчені всього світу, досліджують позитивність та негативність цієї тенденції. Одним з перших лінгвістів, який звернув увагу на схожість лексики багатьох мов, був швейцарський науковець А. Мейє. Ще на початку ХХ століття, він висловлював думку про неминучість зближення різних мов [3].

Важливою є та обставина, що інтернаціональні елементи, які використовуються у мовах, не позанаціональні і не наднаціональні. Будучи органічною

частиною систем відповідних мов, це інтернаціональне реалізується через національне. Водночас лексичним одиницям з інтернаціональним компонентом властива й власна специфіка, як у сфері функціонування, так і в плані розвитку. Особливі властивості таких лексичних одиниць виявляються також у компаративістиці, що збільшує значення цього лексичного прошарку в двомовному спілкуванні, перекладі, вивченні і викладанні мов.

Мовні контакти – один із найсильніших зовнішніх чинників розвитку мови. Вони зумовлюють не тільки запозичення на всіх рівнях мовної структури, а й конвергентний розвиток мов, утворення допоміжних спільних мов і навіть мовну асиміляцію. Причини цих перетворень криються не в структурі взаємодіючих мов, а у вагомості певної мови, що залежить передусім від рівня економічного, політичного й культурного розвитку її носіїв, а також їхньої войовничості, фанатичності, заповзятості [3].

Словацька мова має досконалу систему засобів словотвору, і це дає можливість забезпечувати ономасіологічні потреби в галузі науки, техніки, освіти, культури, виробництва тощо, бо цей розвиток неодмінно супроводжується появою великої кількості слів.

У сучасних літературних мовах розрізняють такі способи словотворення: морфологічний, морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний. Творення слів тісно пов'язане із структурою слів, з їхньою здатністю членуватися на морфеми. Кожна морфема має своє значення і особливе призначення у словотворчій структурі слова, тісно пов'язуючись з його словотворчою моделлю.

Більша частина лексичних одиниць з інтернаціональним компонентом утворилася за допомогою різних суфіксів. Зазначимо, що спосіб суфіксації в афіксальних утвореннях є домінантним у словацькій мові. Для іменників та прикметників – це найпоширеніший спосіб словотворення.

У словацькій мові суфіксом **-ost'** утворюються назви певних властивостей: *absolutnost'*, *abstraktnost'*, *banalnost'*, *civilnost'*, *defektnost'*, *efektnost'*, *familiarnost'*, *galantnost'* тощо.

Досить висока продуктивність суфікса **-stvo / -ctvo**: *autorstvo*, *bankovnictvo*, *dilerstvo*, *gurmanstvo*, *hypnotizerstvo*, *imitatorstvo*, *manažerstvo*, *sponsorstvo* тощо. Ці лексеми утворюються від прикметників і мають абстрактне значення.

Найпродуктивнішим суфіксом для творення жіночих форм є суфікс **-ka**. Утворюються ці іменники від назв чоловічого роду: *abonentka*, *basketbalistka*, *blondinka*, *dekanka*, *ekonomka*, *examenátorka*, *fanatiuka*, *feministka* тощо.

За допомогою продуктивного суфікса **-ista** греко-латинського походження утворюються іменники на позначення назв осіб і виду їх діяльності. Цей інтернаціональний суфікс поєднується як із запозиченими основами, так і з

питомими: *automobilista, beletrista, bohemista, centralista, gitarista, egoista, extremista, futbalista* тощо.

Велика кількість слів утворилася за допомогою іншомовних адаптованих суфіксів **-ácia/-izácia**: *aklimatizácia, adverbializácia, autokrácia, agitácia, emancipácia* тощо.

Характерною ознакою іменників з суфіксом **-ácia** є складність встановлення мотивуючих словотвірних відношень, бо вони є словами з різною формально-семантичною співвідносністю, які відбивають взаємодію різних способів словотвору, а також словотвірних типів, їх моделей і семантичних підтипів [2]. Не виникає труднощів при тлумаченні іменника з цим суфіксом, коли у мові функціонує дієслово на означення певної дії.

Лексичні одиниці з суфіксом **-ismus** на позначення ідеологічних напрямів, напрямів у науці і культурі, поняття на позначення відношень до навколишніх явищ: *centralizmus, cynizmus, daltonizmus*, як правило запозичуються з «класичним» греко-латинським суфіксом, який адаптувався до усталеної форми у словацькій мові.

Суфікси **-nik/-ik** утворюють іменники на позначення особи: *agrotechnik, botanik, charizmatik* тощо.

Дуже малу продуктивність мають суфікси: **-tel'**: *financovatel'*; **-ár**: *anke-tár, fonotekár*; **-áreň**: *betonáreň, cementáreň*; **-ovňa**: *akumulatorovňa, uajovňa*; **-ačka**: *fritovačka*; **-č**: *depilovač*.

Найбільша кількість дериватів утворилася за допомогою суфікса **-ka** на позначення жіночого роду і деривати, які утворилися за допомогою суфікса **-ost'**. Можемо зазначити, що найпродуктивнішим є суфікс **-ost'** на позначення властивостей. Найчисельнішою групою на позначення назв осіб є група з іншомовним суфіксом **-ista** і суфіксом **-nik/-nik/-ik**.

Якщо у процесі адаптації слів за допомогою суфіксів продуктивними є питомі та іншомовні за походженням афікси, то у префіксальному словотворенні переважають інтернаціональні елементи.

За допомогою префіксів утворюються значно менше лексичних одиниць, ніж за допомогою суфіксів, але цей спосіб є також досить продуктивний у словацькій мові. За допомогою префіксації може утворитися стільки слів, скільки є префіксів у мові [5]. Продуктивними префіксами є: **de-/dez-**: *degradácia, deformita*; **a-/an-/ana-**: *amorálny, anachronizmus*; **anti-**: *antiblokový*; **bi-**: *bisexuálny*; **i-**: *ilegálita, ilegálny*; **re-**: *reorganizácia* тощо.

Утворення лексичних одиниць відбувається шляхом поєднання інтернаціональних основ та питомих префіксів, серед яких найуживаішими є: **bez-**: *bezbarierový, bezvívový*; **pred-**: *prehistorický*; **pod-**: *podtext*; **z-**: *zinscenovat'*.

Крім суфіксального і префіксального способів творення слів існує і префіксально-суфіксальний спосіб (лексичні одиниці утворюються від інтернаціональних коренів комбінованим способом). Цей спосіб творення відрізняється від інших тим, що суфікс і префікс діють комплексно.

Протягом останніх десятиліть у словацьку мову увійшли слова (переважно прикметники), у яких поєдналися іншомовний префікс та питомий афікс: *anti-* . -*ov-*; *anti-* . -*n-*: *antidempingový*, *antikorupčný*; *geo-* -*ck-*: *geopolitický* тощо.

Існують лексичні одиниці, які в своїй структурі мають і префікс, і суфікс, але не відносяться до префіксально-суфіксального способу творення слів. У такому випадку йдеться про поетапне творення слів. Наприклад, від лексичної одиниці *gril* на першому етапі за допомогою суфікса *-ovat'* утворилося дієслово недоконаного виду, на другому етапі творення за допомогою префікса *u-* утворилося дієслово доконаного виду *ugrilovat'*. Подібним способом утворюється значна кількість інших лексичних одиниць: *vy+profil+ovat'*, *za+park+ovat'*.

У словацькій мові значна кількість лексичних одиниць твориться безафіксальним способом. Слова утворилися відпадінням закінчень *-a*, *-ia* і вживаються на позначення професій: *agronómia* → *agronóm*, *dramaturgia* → *dramaturg* тощо. Цей спосіб творення є досить поширеним.

Основоскладання – спосіб творення слів шляхом поєднання твірних основ кожного зі слів, що входять до базової сполуки – підрядної чи сурядної. Словотворчим афіксом у таких випадках виступає інтерфікс – морфема, яка сполучає твірні основи: *-o-*, *-e-*: *administrativnoprávnny*, *cirkevnoprávnny*.

Активність поєднання інтернаціональних компонентів виявляється в тому, що вони беруть участь у творенні нових гібридних одиниць, при цьому одна частина може бути питомою, друга – інтернаціональною: *meteorologická senzitivita* → *meteosenzitivita*, *televízny text* → *teletext* тощо. Щодо словотворчої семантики, іменники цього типу можна розділити на:

назви осіб: *avtopilot*, *hydrobiológ*, *fotoamater*.

назви предметів: *autoportret*, *autokar*, *telefax*.

назви діяльності: *akcieschopnost'*, *psychoterapia*, *teleservis*.

назви абстрактних понять: *biomasa*, *masmediálny*, *socialnopolitický*.

назви місць: *automotoklub*, *amfiteater*.

Лексичні одиниці, які утворилися способом “чистого” складання [1, с.177], в аналізованому матеріалі представлені одиницями з підрядним способом зв'язку: *videokurz*, *interbrigada*. Приклади з сурядним зв'язком, де значення слова є результатом рівноправного об'єднання, які б писалися разом (як, наприклад, в російській мові: *стеклопластмасса*, *стиробетон*), не були зафіксовані у словацькій мові.

Лексико-граматичний аналіз слів цього типу вказує, що компонентом в підрядному зв'язку може бути іменник, прикметник, прислівник або числівник: *akcieschopný, administratívnoprávny, dvojalbum*. Основи дієслів у словацькій мові не були зафіксовані.

Творення слів способом гібридизації є одним з найпродуктивніших способів творення слів. [2, с.92 – 98]. Показником словотвірної адаптації є зростання кількості складних слів, в яких один із компонентів іншомовний за походженням. До найчастіше використовуваних основ належать: **auto-, bio-, geo-, eko-, tele-** і т.д.

Кількість слів з префіксоїдом **eko-** представлена в «Словнику іншомовних слів» 1979 року 12 одиницями: *ekoklimatický, ekobiotický, ekosýstem, ekotop* тощо; в «Словнику іншомовних слів» 1997 року [4] таких одиниць нараховуємо вже 31. Таке швидке збільшення кількості лексичних одиниць з цим префіксоїдом пов'язане з позалінгвістичним фактором, а саме зростанням інтересу людей до проблем навколишнього середовища.

Префіксоїд **euro-**, утворений від власної назви Еуропа, в «Словнику іншомовних слів» 1979 року, зустрічається тільки в двох словах: *eurokomizmus* і *eurovízia*. За останні роки, завдяки збільшенню контактів між країнами і розширенню європейського впливу, кількість лексичних одиниць з префіксоїдом **euro-** значно збільшилась.

Окремим типом складання є суфіксоїдний спосіб, який широко представлений в лексичній системі. Найбільшу активність виявляють суфіксоїди інтернаціонального характеру: **-gámia**: *monogámia, poligámia*; **-lógia**: *biológia, filológia*; **-mánia**: *kleptománia, narkománia*; **-graf (ia)**: *bibliografía, patografía*; **-fil**: *ombrofil*; **-fóbia**: *klaustrofóbia*; **-skop**: *mikroskop*.

При творенні суфіксоїдних одиниць типовим є підрядний спосіб між частинами складного слова. В більшості випадків при суфіксоїдному творенні основи з'єднуються за допомогою інтерфіксів і подвійну функцію (інтерфікса і фінального звуку) виконує фінальний звук початкової основи: *klaustr+o+fóbia, klept+o+man*.

В словацькій мові такі суфіксоїдні утворення належать переважно до термінологічної лексики і вживаються в науковому стилі. У двох мовах деякі одиниці можуть виступати в одних позиціях як префіксоїди, а в інших як суфіксоїди: *grafoman – ortografía, filológ – bibliofil*.

Підсумовуючи, зазначимо, що словацька мова є відкритою і досконалою системою, яка здатна адаптувати запозичені лексичні одиниці та інтернаціональні компоненти. Швидкість та кількість запозичень залежить насамперед від зовнішніх чинників: політичних та економічних контактів із сусідніми народами, вступ країни до міжнародних організацій, змін у політичному устрої

всередині держави тощо. В останнє десятиліття могутнім каталізатором інтер-національних компонентів стало функціонування всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет. Зміни в лексичному складі словацької мови об'єктивні і неперервні. Вони полягають у виникненні нових слів, формуванні нових значень, засвоєнні нових запозичень, постійному русі слів між різними групами активної та пасивної лексики.

Література

1. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская – М.: Просвещение, 1973. – 304 с.
2. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е.А.Земская // Русский язык конца XX столетия (1955 – 1985). – М., 1996. – С. 90 – 141;
- 3 Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 337с.;
4. Ivanová-Šalingová M. Slovník cudzích slov. / M. Ivanová-Šalingová., Z. Maníková. – Bratislava: SAMO, 1997. – 656 s.;
5. Horecký J. Dynamika slovnéj zásoby súčasnej slovenčiny / Horecký J. – Buzássyová K. – Bosák J. – Bratislava: Veda, 1989. – 436 s.

ДЕРИВАЦИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫМ КОМПОНЕНТОМ В СЛОВАЦКОМ ЯЗЫКЕ

О.С. Комарова

Аннотация

В статье рассмотрено образование лексических единиц с интернациональным компонентом и их функционирование в современном словацком языке.

Ключевые слова: интернациональный компонент, словацкий язык, суффикс, префикс, суффиксоид, префиксоид, гибридная единица.

DERIVATION OF LEXICAL UNITS WITH AN INTERNATIONAL COMPONENT IN THE SLOVAK LANGUAGE.

O.S.Komarova

Summary

The article discusses the formation of lexical units with an international component, and their functioning in the modern Slovak language.

Key words: international component, the Slovak language, suffix, prefix, suffiksoid, prefiksoid, hybrid unit.